

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 - 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы кўнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин ажаруга алганы олордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчўнин тўзўгўзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа кўргўни шок-табаруларга экелгенин ажаруга алып, онон улам кижиликтин агару кўўн-табын ачындырат. Улуста ачык сўстин жайымы болотон ло жедикпес-тутактан ла коркорынан жайым жадынжўрўмди тўзўгўни улустын ичкери жўткимели деп жарлалган; кижинин тапэриги жасактын жаңыла кыйалтазы жогынан корулалары ажаруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижи кўмў базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын ўзўмин жўмўорин ажаруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин тўс тап-эригине бўдўмжизин жўмўгўнин ажаруга алып, ўзеери кажы ла кижинин кижилик кўўндў байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктў болорын ажаруга алып, жайым айалгада социальный ичкери ўзўмди ле жадын-жўрўмнин айалгазын ондолторын жўмўор деп шўўлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла ўмў-жўмў иштеери деп молжонгонын ажаруга алып, жўмўлтўболуш ажыра текши тоомжыга ла кижинин тап-эриктерин ле тўс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорын ажаруга алганы, бу молжуны жўрўмде толо бўдўреринде сўрекей жаан учурлу болгонын база ажаруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тапэриктеринин чындык Текши Декларациязын жўрўмге кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бўдўрерге текши калыктар, ороондор жилбиркеп жўткиир учурлу. Кажы ла кижи, онойдо ок обществонын кажы ла органы чындык, жўрўмдик Декларацияны ажаруга алып, ўредўнин ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жўмўжўрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорынын калыктары ортодо, онойдо ок олордын юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жўрўмде кийдирерин жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктў туулат. Олор санааукаалу ла чек кўўн-тапту болуп бўткен ле бой-бойын карындаш кирези кўрўр лў жўрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бўдўминин ўни, бўдўми, тили, жандаган жаңы, политикалык эмезе ўскў кўрўми, угы-тўзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого ўзеери кижинин журтап жаткан жеринен камааны жогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин жаткан жери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (жеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижы јадын-јүрүмге, јайымга ла танынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынын эмезе јалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын түжүрип турган кижы күүни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижы, кайда да јүрзе, онын правосубъектозын тооруна тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактын алдында теп-тен, кандый ла ылгаш јогынан јасактын тен-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижы ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомжылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктыарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижы онын тап-эриктерин ле молжуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижы шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээжизиле јарталбаганча, ол өйдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын танынан ла билелик јүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, јүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижы ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижы кажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.
2. Кажы ла кижы кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижы истежүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикке кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижы гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижинин гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзинен эмезе жандаган жанынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикке тузаланат.
2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлези жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижы алкы-жөөжө танынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнин де алкы-жөөжөзин тууразынан келип айрырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жанын эмезе көрүмин сольыры кирет, бойынын жанын жайым жандаары эмезе көрүмин танынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонын гран-кыйузынан камааны жогынан жетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижі ороонды башкарарында чике эмезе јайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижі бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.
3. Башкарунын јанынын төзөгөзинде эл-јоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу өйдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Јажытту үнберишле эмезе јайым үнберишти јеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижі общественнын турчызы, айдарда, ол социальный јеткилдешке, јайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктерде национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-јөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижі ишке, ишти јайым талдаарына, иште ак-чек ле јарамыкту айалгага, иштеер јери јок айалгадан корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижі кандый да кыйыкташ јогынан тен-тай иш учун тен-тай ишјалду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижі јолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү јадын-јүрүмге ле билезине јарамыкту јадынды јеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный јеткилдешле үзеери јеткилделер.
4. Кажы ла кижі профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын јилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижі амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган јанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижі јүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-јурты, медициналык јеткидежи, керектү соцјеткилдеш су-кадыкты, јадын-јүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш јок артса, оору-јобол болзо, кенек артса, јаныскан артса, карыыр јажы јетсе эмезе онын бойынан камааны јок күч айалга боло берзе, кажы ла кижі тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар анылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижі үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы јогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына јарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына јолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эрикерине ле јайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына јолду болор учурлу. Угы-төзи ле јандаган јандары аайынча бөлүктер ортодо ондомолды јөмөөр. Амыр-энчүни јөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин јөмөөр учурлу.
3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижы общественнын культурный јүрүмдинде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.
2. Кажы ла кижы онын көгүс байлыгын, ар-јөөжөлик јилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда јарадылган тап-эриктер ле јайым бүткүлинче бүдер аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижы общественнын алдында молјлу. Шак ла мында кижинин толо ло јайым ичкери өзүми болор аргалу.
2. Кажы ла кижы бойынын тап-эриктерин ле јайымын јүрүмде кийдирип тура, јасакла јарадылган тудуларды буспас учурлу. Ыскө улустын тап-эриктерин, јайымын тооп, баалап, демократиялык общественнын текши некеלתезин, ээжизин буспас учурлу.
3. Бу тап-эриктерди ле јайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда јарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе танынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда јарадылган тап-эрикти ле јайымды јоголторго ууландырылган деп ондоорго јарабас.
